

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Стрілець О. В.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
викладач кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30, Переяслав, Київська область, Україна
orcid.org/0000-0002-7571-1486
ostrilets5@gmail.com*

Ключові слова: *цінність, духовність, духовно-моральні цінності, майбутній учитель, твори образотворчого мистецтва.*

У статті розглянуто формування духовно-моральних цінностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Уточнено комплекс понять «цінність», «духовність», «моральні цінності», «духовно-моральні цінності». Виявлено, що проблема формування духовно-моральних цінностей, таких як гідність, добро і зло, обов'язок, честь, щастя, на різних історичних етапах, у контексті різних філософських і наукових парадигм осмислювалася як організація світобудови, соціального життя та існування суспільства як складного ієрархічного утворення, становлення, розвитку і соціалізації особистості тощо. Проведено аналіз теоретичних праць вітчизняних та зарубіжних науковців, який свідчить, що сучасні умови потребують формування духовно-моральних цінностей у майбутніх фахівців і є актуальною проблемою мистецької освіти, а також необхідною умовою впливу на формування духовного світогляду особистості.

Окреслено використання в освітньому процесі образотворчих творів світового значення для формування духовно-моральних цінностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Визначено та охарактеризовано певні образотворчі твори, за допомогою яких у майбутніх фахівців формується ставлення до мистецтва, пробуджується інтерес до нього, комплексно розвиваються професійні здібності, формуються навички та вміння сприймання творів означеного напрямку. Виявлено, що формування духовно-моральних цінностей у майбутніх фахівців засобами образотворчих творів передбачає здатність студента до розвитку культурно-духовного та індивідуально-особистісного змісту. Конкретизовано, що процес формування духовно-моральних цінностей у майбутніх учителів образотворчого мистецтва – це складний багатоаспектний психологічний процес, який впливає на пізнання, усвідомлення й розуміння внутрішнього світогляду, свого призначення у світі.

Підсумувавши отриману під час аналітичних розвідок інформацію, можна стверджувати, що впровадження в освітній процес розгляд шедеврів образотворчого мистецтва сприяє формуванню духовного світогляду майбутніх учителів, адже високодуховна та морально вихована молодь завжди буде жити за законами Істини, Добра та Любові.

FORMATION OF FUTURE SPECIALISTS' SPIRITUAL AND MORAL VALUES BY MEANS OF FINE ARTS

Strilets O. V.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Lecturer at the Department of Art Disciplines and Teaching Methods
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav
Sukhomlynskyi str., 30, Pereiaslav, Kyiv region, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7571-1486
ostrilets5@gmail.com*

Key words: *value, spirituality, spiritual and moral values, future teacher, pieces of fine arts.*

The article considers the formation of the future teachers' spiritual and moral values by means of fine arts. The study clarifies the set of concepts "value", "spirituality", "moral values", "spiritual and moral values". It was found that the problem of spiritual and moral values formation such as dignity, good and evil, duty, honor, happiness at different historical stages, in the context of different philosophical and scientific paradigms was understood as the organization of the universe, social life and society as a complex hierarchical formation, development and socialization of the individual, etc. The analysis of the theoretical researches of domestic and foreign scholars, which shows that the modern conditions require the formation of the future professionals' spiritual and moral values and is an urgent problem of art education, as well as a necessary condition for influencing the formation of spiritual worldview. The use of the pieces of arts of world importance for the future teachers' spiritual and moral values formation is outlined in the educational process. The certain pieces of arts have been identified and characterized, due to which the future specialists form their attitude to art, awaken interest in it, comprehensively develop their professional abilities, skills to perceive the pieces of arts. It is revealed that the future specialists' spiritual and moral formation of values by means of the pieces of arts presupposes students' ability to develop cultural-spiritual and individual-personal content. It is specified that the process of the future fine arts teachers' spiritual and moral values formation is a complex multifaceted psychological process that affects the knowledge, awareness and understanding of the inner worldview, the purpose in the world. Summarizing the information obtained during analytical research, it can be argued that the implementation into the educational process of consideration of fine arts masterpieces contributes to the future teachers' spiritual worldview formation. Thus, highly spiritual and morally educated young people will always live by the laws of Truth, Goodness and Love.

Постановка проблеми. Модернізація сучасної України потребує формування духовної, творчої особистості, що впливає на розвиток ціннісного ставлення до навколишнього світу й є важливим складником професійної діяльності майбутнього фахівця. Одним із важливих завдань національної мистецької освіти є необхідність повернутися до духовно-моральних цінностей, які мають бути основним чинником розвитку майбутніх фахівців.

Формування духовно-моральних цінностей засобами творів мистецтва завжди передбачало питання добра і зла, справедливості й гуманності, сенсу життя та щастя людини, адже моральне відродження і духовне вдосконалення людини

є метою прогресивного розвитку українського суспільства [4, с. 103].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему духовно-моральних цінностей і ціннісних орієнтацій висвітлено у працях С. Анісімова, І. Бех, Т. Троїцької та ін., соціально-педагогічних дослідженнях (Т. Ахаян, М. Козакіна, Л. Москальова, Ю. Пелех, М. Яницький та ін.). Пропонують свої концепції та визначення цінностей засобами мистецтва дослідники: Б. Братусь, Г. Залеський, Ф. Зनावецький, М. Каган, К. Кастанеді, К. Клаксон, Д. Леонтєв, А. Ручка, У. Томас, В. Франк та ін. Проблему формування духовно-моральних цінностей представлено у працях сучасних

вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема М. Алексеевої, І. Бичка, Г. Головних, П. Гнатенка, В. Шубіна, К. Гайдукевич, Н. Костенко, О. Плaxотнюк та ін. До аксіологічної проблематики цінностей звертаються П. Алексєєв, В. Андрущенко, О. Панін та ін.

Але вивчення досліджень українських та зарубіжних науковців, практичного досвіду педагогів та програмно-методичного забезпечення освітнього процесу з образотворчого мистецтва дало змогу виявити деякі проблеми в організації та змістовій наповненості цього виду мистецтва. Недостатнє теоретичне і методичне розроблення цієї теми негативно впливає на формування духовно-моральних цінностей майбутніх фахівців у галузі образотворчої освіти.

Метою статті є висвітлення процесу формування духовно-моральних цінностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. У нових соціокультурних умовах актуалізується проблема духовно-морального виховання та пошуку інноваційних шляхів духовного розвитку майбутніх фахівців.

Цінність – це будь-яке матеріальне або ідеальне явище, яке має значення для людини чи суспільства. Цінністю для людини є те, що вона вважає найбільш значущим, або те, що вона вважає для себе благом. Тому духовну цінність розглядаємо як цінність, що пов'язана із внутрішнім психологічним життям людини, те, що ми високо цінуємо, а саме: повагу до культури, мистецтва, істини, свободи вибору, життя за законами добра. На їх основі розвиваються українське суспільство, педагогіка, мистецтво, наука.

Мораль розглядається як одна з форм духовного життя, свідомості, один із найдавніших універсальних способів соціальної регуляції, сукупність принципів, правил, норм поведінки. Погоджуємося з думкою дослідника Ю. Шайгородського, який стверджує, що «моральні цінності безпосередньо важливі для людини як універсальні зразки, вимоги, ідеали, що мають самостійний статус, схвалюються громадською думкою та знаходять утілення у праві, релігії, психології, політиці, мистецтві, філософії» [7, с. 1]. Це визначення передбачає моральну свідомість, доброчесність і відповідну норму поведінки. Змістову наповненість моральних цінностей становлять етичні поняття, такі як «гідність», «добро і зло», «обов'язок», «честь», «щастя» та ін., і система принципів: альтруїзму, гуманізму та ін.

Питання формування духовності людини дослідники (Т. Андрущенко, В. Бодак, І. Бех, Е. Помиткін, О. Олексюк, Н. Жукова та ін.) відносять до складного психологічного процесу, пов'язаного з розвитком і становленням вну-

трішнього світу особистості. Ще філософ Г. Сковорода вважав «духовне народження людини істинним», оскільки «людина осягає божественне в собі, а зародки її духовності є в серці від народження, але вони не одразу усвідомлюються, бо їй протистоять могутні сили темної тілесності» [6, с. 144–154].

Сучасні філософсько-психологічні дослідження про духовність особистості передбачають питання онтології та гносеології мистецтва, проблеми естетики. Із цього приводу О. Олексюк пропонує концепцію формування духовності людини через активізацію емоційно-почуттєвого ставлення до світу [5]. Г. Шевченко зауважує, що «духовність є найвищою сходинкою в системі людських якостей, де панують совість, честь, гідність, свобода, милосердя, гуманізм, душевність, сердечність, працелюбство, творчість за законами краси» [8, с. 242–250].

Науковець сучасності І. Бех духовні цінності особистості розглядає як «існування людини за законами Істини, Добра і Краси». Особливого значення автор надає «принципам, відбору методів розвитку особистості, коли акцент робиться на взаємній повазі, розумінні, любові та співтворчості вихователя і вихованця» [1, с. 53].

Цікава думка О. Вишневецького, який стверджує, що духовно-моральні цінності є фундаментом у духовному світогляді майбутніх фахівців, уважаючи, що «природна схильність української душі до християнства в майбутньому неминуче призведе нас до нормального й цивілізованого викладання основ релігії, як це робиться в європейських державах». Він наголошує на двох найважливіших цінностях: ідеології державності та служінні Богові й Україні. Автор поділяє духовно-моральні цінності на абсолютно вічні, національні, громадянські, сімейні та цінності особистого життя [2, с. 4].

Вагомим підґрунтям у формуванні духовно-моральних цінностей майбутніх учителів є мистецтво. М. Каган підкреслював: «Мистецтво ... стало потужним засобом виховання. І стало їм саме тому, що мета художника – не повідомляти читачеві, глядачеві, слухачеві якісь істини і не намагатися його повчати, а встановлювати з ним уявне спілкування і тим самим залучати його до своїх цінностей – до своїх ідеалів, прагнень, моральних принципів, політичних переконань, естетичних переживань. Завдяки цьому мистецтво – усвідомлюємо ми це чи ні, хочемо ми цього чи не хочемо – є засобом цілісного виховання духовного світу особистості – не одного тільки її естетичного виховання, як часто стверджують теоретики, а саме всебічного формування морально-політичного змісту людської психіки» [3, с. 169]. Тому твори образотворчого мистецтва

мають величезні можливості формування важливих духовно-моральних цінностей у майбутніх фахівців: Віри, Надії, Любові, що становить духовне життя нашого суспільства.

Духовно-моральні цінності, що хвилюють багатьох митців, різні за характером і змістом. Історіографія вказує, що вічними питаннями в кожному столітті є пошук сенсу життя, добра і зла.

Нідерландський художник Пітер Брейгел Старший, який належав до найвідоміших художників свого часу, у 1568 р. написав картину «Притча про сліпих». Цей шедевр світового живопису став останньою картиною майстра. На картині змальована група сліпих, які тримаються один за одного та невпевнено йдуть уперед за сліпим поводитирем. Якщо подивитися на обличчя «сліпих», то можна побачити, що вони зображені нарочито потворними, страшними і представляють усі негативні пороки людини: брехливість, лицемірство, жадібність, підступність, злість, жорстокість. Ці гріхи, які змушують людей бути сліпими до істинних цінностей життя, ведуть людину до ями, яка стає все глибше. Таким чином, переглядаючи картину Пітера Брейгеля «Притча про сліпих» у майбутніх фахівців формується така важлива духовно-моральна цінність, як життя.

Загальновідомо, що найвищою духовною цінністю є любов. Любов – це істинне морально-естетичне почуття, яке базується на емоційно-духовному переживанні, зацікавленості, симпатії, що виражається у цілеспрямованості до певного почуття, у безкорисливому і самовідданому прагненні до нього. Ця висока духовна цінність становить внутрішній світогляд людини, змушує переглядати наявні погляди на життя, ставати краще, працювати над звичками і характером.

Формування цієї духовно-моральної цінності можна простежити у творі образотворчого мистецтва художника Рембрандта Ван Рея «Повернення блудного сина», у якому висвітлено ідею

безмежної, всепрощаючої любові до людини. Головний емоційний зміст шедевра полягає у такому: обірваний, знесилений і хворий, покинутий друзями, з'являється син на порозі рідного дому і в обіймах батька знаходить прощення. Безмірна радість захопила обох: батька, що втратив надію на зустріч із сином, і сина, який готовий до каяття. Усвідомлюючи всі гріхи, син просить прощення у батька, ховаючи обличчя.

Простежуючи змістову наповненість твору образотворчого мистецтва Рембрандта Ван Рея «Повернення блудного сина» відбувається формування духовно-моральних цінностей у майбутніх фахівців, таких як всепрощення, терпеливість, милосердя, справжня любов. Цей твір образотворчого мистецтва – яскравий приклад любові, яка є вищою за всі матеріальні цінності.

Отже, за допомогою аналізування картин образотворчого мистецтва у майбутніх фахівців формується ставлення до мистецтва, пробуджується інтерес до нього, комплексно розвиваються професійні здібності, формуються навички та вміння сприймання творів означеного напрямку.

Висновки та перспективи подальших розробок у цьому напрямку. Аналіз творів образотворчого мистецтва дає підстави стверджувати, що формування духовно-моральних цінностей у майбутніх фахівців передбачає здатність студента до розвитку культурно-духовного та індивідуально-особистісного змісту. Формування духовно-моральних цінностей у майбутніх учителів образотворчого мистецтва – це складний багатоаспектний психологічний процес, який впливає на пізнання, усвідомлення й розуміння внутрішнього світогляду, свого призначення у світі, адже високодуховна та морально вихована молодь завжди житиме за законами Істини, Добра та Любові.

Перспективою дослідження означеної проблеми вважаємо аналіз інноваційних форм і методів у підготовці майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Виховання особистості: сходження до духовності. Київ : Либідь, 2006. 272 с.
2. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навчальний посібник. Київ : Знання, 2008. 566 с.
3. Каган М. Залучення іншого до своїх цінностей. Мистецтво, музикознавство, музична психологія та музична педагогіка : хрестоматія. Вип. 1 (2). Москва : Прометей, 1991. С. 165–171.
4. Малахов В. Етика. Курс лекцій : навчальний посібник. Київ : Либідь, 2001. С. 103.
5. Олексюк О. Формування духовного потенціалу студентської молоді в процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01; 13.00.04; Київський ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 1997. 50 с.
6. Сковорода Г. Твори. Київ, 1994. Т. 1. 530 с.
7. Шайгородський Ю. Суспільна мораль як система цінностей URL: <http://www.politik.org.ua/vid/bookscontent.php3?b=20&c> (дата звернення: 20.12.2021).
8. Шевченко Г. Проблеми духовності людини ХХІ століття. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2012. № 5 (52). С. 242–250.

REFERENCES

1. Beh, I. (2006) *Vykhovannya osobystosti : Skhodzhennya do dukhovnosti*. [Education of personality: Ascent to spirituality]. Kyiv : Lybid, 272 p.
2. Vyshnevsky, O. (2008) *Teoretychni osnovy suchasnoyi ukrayinskoyi pedahohiky : navch. posibnyk* [Theoretical foundations of modern Ukrainian pedagogy : textbook. manual]. Kyiv : Knowledge, 566 p.
3. Kagan, M. (1991) *Zaluchennya inshoho do svoiykh tsinnostey. Mystetstvo, muzykoznavstvo, muzychna psykholohiya ta muzychna pedahohika: khrestomatiya* [Involvement of others in their values. Art, musicology, music psychology and music pedagogy: reader]. Vip. 1 (2). Moscow : Prometheus, P. 165–171.
4. Malakhov, V. (2001) *Etyka. Kurs lektsiy. Navch. posibnyk* [Ethics. Course of lectures. Teaching manual]. Kyiv : Lybid, P. 103.
5. Oleksyuk, O. (1997) *Formuvannya dukhovnoho potentsialu studentskoyi molodi v protsesi profesiynoyi pidhotovky* [Formation of the spiritual potential of student youth in the process of professional training] : author's ref. dis. ... dr. ped. science: special. 13.00.01; 13.00.04. Kyiv University named after T. Шевченка. Kyiv, 50 p.
6. Skovoroda, H. (1994) *Tvory* [Works]. Vol. 1. Kyiv, 530 p.
7. Shaygorodsky, Yu. *Suspilna moral yak systema tsinnostey* [Public morality as a system of values]. URL: <http://www.politik.org.ua/vid/bookscontent.php3?b=20&c> (access date: 20.12.2021).
8. Shevchenko, G. (2012) *Problemy dukhovnosti lyudyny KHKHI stolittya. Dukhovnist osobystosti* [Problems of human spirituality of the XXI century. *Spirituality of personality: methodology, theory and practice* 5 (52)]. Kyiv, 2012. P. 242–250.